

Hegel'in İnsan Anlayışı

Demet KONUR *
Salih TOPRAK **

ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, I/2, Temmuz 2016, Sayfa: 117-130

ÖZET

Bütün yapıp etmelerin başrolü olan insan üzerine tarih boyunca pek çok şey söylenmiştir. Felsefe tarihi içerisinde de insan; konumu, özellikleri, onu diğer canlılardan ayıran hususlar gibi birçok alanda incelenmeye çalışılmış; düşünürlerin felsefe sistemleri içerisinde detaylı olarak ele alınmıştır. Peki, bu durum tamamıyla sistemli ve bütünlükçü bir yapı arz eden Hegel sisteminde nasıl ele alınmıştır?

19. yy'ın büyük filozoflarından olan Hegel ortaya koyduğu Tin anlayışıyla kendi içinde adeta bir döngü barındıran tutarlı bir sistem geliştirmiştir. Amacının hakikati kurmak olduğunu sezdiiren bu büyük filozof, ortaya koymak istediği hakikatin bilgisinin diğer bilgi alanlarındaki hakikatten farklı olması gerektiğini de vurgulamıştır. Bu hakikat bütünün hakikatidir. Bu düşüncesinden hareketle bütünlükçü bir yapı inşa eden Hegel için bu yapıda insan, tanrısal olana ulaşmaya en yakın olan mükemmel bir varlıktır ve merkezi bir konuma sahiptir. Hegel'in insan anlayışına yer vereceğimiz bu çalışmada onun felsefesine, dünya görüşüne, siyasetine, sanatına yani kısacası düşüncelerine de yer vermemiz gerekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Tin, İnsan, Hegel'de İnsan, Bilinç, Öz-Bilinç.

* Arş. Gör. Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, demet_konur@hotmail.com

** Arş. Gör. Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum, salih.toprak@erzurum.edu.tr

Hegel's Human Understanding

ABSTRACT

It has been asked and said what was a human being for ages. In the philosophy history, it's searched and evaluated with all details by philosopher in the philosophical systems that the human being's status and features which separate it from the other organisms. In this sense, we will ask that this situation how discussed in Hegel's system which has integrity and systematically?

Hegel, who is the most important philosopher of 19th century, improved a consistency system which has a circle in itself through his Spirit understanding. His aim is that establishing the truth and emphasizing his knowledge of truth are more different than the others. He tied to establish the truth of integrity. According to this, the human being is a perfect being who is closer to the divine and in this sense, human being's status is a main centre. In this study we will touch on Hegel's human being understanding which includes his political view, aestetical view and the philosophy of life (worldview).

Key Words: *Hegel, Spirit Sense of Hegel, Human, Human Sense of Hegel, Consciousness, Self-Consciousness.*

Giriş

1770 yılında Stuttgart'ta dünyaya gelen George Wilhelm Fredrich Hegel, dönemi üzerinde ve sonrasında büyük tesir yaratmıştır. Filozofun görevini hakikatleri keşfetmek, söylemek ve geçerliliği olan hakikatlerin yaygınlaşmasını sağlamak olarak belirleyen Hegel, akılsal olanın gerçek, gerçek olanınsa akılsal olduğunu dile getirdiği söylemiyle aslında var olanın kavranması mahiyetindeki felsefe tanımını da vermiştir.¹ Bir diğer taraftan felsefenin hiçbir zaman kendi zamanının dışına çıkamayacağını da ekleyen Hegel'e göre, felsefe, tarih olup bittikten sonra onun üzerine konuşabilir. İşte Hegel'in bu şekilde yaptığı felsefe tanımından yola çıkarak onun dönemini ve ardıllarını etkileyen sistemli felsefesinden bahsetmek gerekmektedir. Hegel'in çoğu insan tarafından da mükemmel olarak kabul gören sistemini anlamak pek kolay değildir. Tamamıyla sistemli ve bütünlükçü bir yapı arz eden sistemi onun felsefesini, dünya görüşünü, siyasetini, sanatını yani kısacası düşüncelerini bulabileceğimiz bir hazinedir.

Kendinizi bir döngü içinde bulabileceğiniz kadar tutarlı bir sistem inşa eden Hegel, asıl derdinin bir hakikat kuramı kurmak olmadığını da sezdirmiştir. Hegel, içinde hakikatin var olduğu hakiki yapıyı kurmanın peşindedir.² Tinin Görüngübiliminde kendisine belirlediği amacı açıkça dile getiren Hegel şunları söylemektedir: "Felsefeyi bilim biçimine, onun bilme sevgisi adını bir yana

¹ Ali Taşkın, Metin Becermen, **Felsefe Tarihi II**, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 339-340.

² A.g.e., s. 341.

bırakarak edimsel bilme olabileceği hedefe yaklaştırmaya katkıda bulunmak-işte önüme koyduğum amaç budur.”³ Hegel, felsefeyi bilime yaklaştırmak isterken onu yeniden kurmayı yani aslında hakikati ortaya koymayı ve tinin tarih içerisindeki zorunlu hareketini göstermeyi amaçlar. Bu hakikatin de kuşkusuz diğer bilgi alanlarının hakikatinden farklı olması gerekmektedir. Tinin zorunlu ilerleyişinin hakikati olarak tanımlanan bu hakikat bütünü hakikattir.⁴

Bu bütünlükçü anlayış içerisinde Hegel'in bütün felsefesinin ele alınmasını gerektiren bir “insan” tanımıyla karşı karşıya kalmaktayız. Zira insan Hegel için tanrısal olana ulaşmaya en yakın olan mükemmel bir varlıktır ve merkezi bir konuma sahiptir.

Hegel'in İnsan Anlayışının Kendi Sistemi İçerisinde Temellendirilmesi

Bütün yapıp etmelerin başrolü olan insan üzerine tarih boyunca pek çok şey söylenmiştir. Özellikle felsefe tarihi içerisindeki düşünürlerin görüşlerinde insan çoğu zaman öncelikli olarak ele alınan konu olmuştur. “İnsan” bir sıfat olarak düşünüldüğünde bu sıfatın anlamı konusunda herkesin farklı çıkarımları, anlamlandırmaları söz konusudur. İnsan nedir? İnsanı diğer canlılardan ayıran özellikleri nelerdir? Kendisini merkeze alan bu sorulara yönelen insan, yaşadığı dünyayı tanımaya yönelik merakının daha baskın olması sonucu önce dış dünyaya sonra kendine yönelmektedir.⁵ Bu yönelimle birlikte insanı diğer canlılardan ayıran bir özellik Antikçağ'da ortaya konan bir tanımlamada kendini göstermektedir. “İnsan, zoon logon ekhon” dur. Yani insan konuşan varlıktır.⁶ Buradaki logon aslında logos'la dolaylı olarak bağlantılıdır. Yani hem söz, dil anlamına gelen hem de akıl, düşünce anlamına gelen bu sözcükten oluşturulan tanımlamada dille düşünce iç içe geçmiş bir haldedir.⁷ Bu tanımdan da yola çıkarak insanın en belirgin özelliğinin bu çağlarda ve sonrasında ortak bir kanı olarak düşünmesi yani akıl sahibi olması ve konuşması yani sosyal toplumsal bir varlık olması şeklinde tayin edildiğini belirtebiliriz. İnsanın akıl sahibi bir varlık olması Alman idealistlerinden biri olan Hegel için de geçerlidir. Mutlak sistemini kurmak için kendisi için tek gerçek olarak kabul ettiği Mutlak'a akılla ulaşılabilir. İnsanın akıl sahibi bir varlık olmasına yapılan vurguyla birlikte onun bilinç sahibi bir varlık olarak ele alındığını da söylemek gerekmektedir ki bu, felsefe tarihi içerisinde önemli konumu haiz olan bilinç problemini doğurmuştur.

³ George Wilhelm Friedrich Hegel, **Tinin Görüngübilimi**, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 1986, s. 23.

⁴ Ali Taşkın, Metin Becermen, a.g.e., s. 341.

⁵ Nurtan Gökçalp, **İnsan Felsefesi**, Nobel Yayınları, Ankara 2014, s. VII.

⁶ Bedia Akarsu, **Dil- Kültür Bağlantısı**, İnkılap Yayınları, İstanbul 1998, s. 36.

⁷ Bedia Akarsu, a.g.e., s. 36.

Bu noktada çalışmamızda ele alacağımız Hegel'in insan kavramını ele alış şeklini incelerken onun öncelikle bilinçten ne anladığına değinmemiz gerekmektedir. Hegel'e göre felsefe tarihi, düşüncenin, bilincin kendini geliştirme sürecidir. Bu nedenle Hegel, hiçbir düşüncüyü elinin tersiyle itmez, şüphesiz ortaya koyulan her düşünce eksik de olsa bir değer taşır. Hegel'e göre tarih, bir oluştan ibarettir. Bu düşüncelerine Herakleitos ve Spinoza'nın mirasıyla şekil vermiştir. Bugün, geçmişini içinde barındırır, gelecek ise bugünün izlerini taşır. "Geçmiş bugüne akmıştır; gelecek bugünün içinden doğmaktadır ve gelecekte gerçeklik olacaktır. Hegel'e göre tarihselliğin, geçmiş ve geleceğin içinde olduğu, geçmiş ve gelecek arasında bir nevi düğüm noktası olan bugün olarak kavranması gerekir."⁸ Hegel'i felsefe tarihi içerisinde ayrıcalıklı konuma yerleştiren düşüncesi diğer filozofların aksine kendisinden öncekileri eleştirirken onları reddetmemesidir. Bunu yapmasının sebebi düşünce tarihi de dâhil olmak üzere, bütün tarihin birikerek ilerlediğine dair düşüncesidir. Eski olan yıkılırken yeni ile yer değiştirirken, yine de yeninin içinde eski muhteva edilir.⁹

Tarih dediğimiz şey ise Hegel'e göre tinin evrimidir. Bu nedenle, Hegel hiçbir düşüncüyü yanlışlayarak reddetmez; düşünceler yanlış değil eksiktir, çünkü tin kendisini bilince tamamen açmamıştır henüz. Bütün birbirine karşıt görünen düşünceler, tinin başka bir görüngüsünün sonucudur; nihayetinde aynı bütünün farklı parçalarıdır. İşte bu noktada Hegel sistemini anlamak için bir kılavuz mahiyeti taşıyan Tinin Görüngübilimi'nde Görüngübilim, düşüncenin ya da daha açık ifadeyle tinin geçirdiği aşamaları ve sürecini anlatır. Tinin Görüngübilimi, tinin bu sürecinin anlatılmasıdır. Tin bir dönüşüm çabası içerisinde. Ağır ağır sessizlik içinde yeni biçimini olgunlaştırır.¹⁰

*"Tin'in Görüngübilimi tinin değişik biçimlerini mutlak tine ulaşma yolculuğunun uğrakları olarak sunar... Tin'in görüngülerinin zenginliği ilk bakışta kaotik olarak görünür; ancak bu eser onları bilimsel bir düzene sokar, mükemmel olmayanların çözülüp gittiği ve daha yüksek bir aşamanın yani yeni bir doğrunun gelmesinin zorunluluğunu gözler önüne serer."*¹¹

"Tin'in bu serüveni doğal bilinç evresiyle başlamaktadır. Bilinç önce kendinin farkına varmak zorundadır. Önce kendisinden yola çıkar daha sonra nesneye yönelir yani önce Ben'i bilecektir sonra Ben-olmayı tanıyacaktır. Ancak henüz kendinin bilincine varamamıştır. Kendinin bilincine ise öznenen yola çıkıp nesneye yönelen bilincin tekrar kendine dönmesiyle varabilir. Böylece kendini geliştirir.

⁸ Doğan Göçmen, Hegel'in Felsefe Kavramı Üzerine Kısa Bir Deneme, Monokl Dergisi Mas Matbaacılık, İstanbul 2008, s. 246.

⁹ Emine Yasemin Şenyurt, **Hegel ve Derrida Tartışması: Gerçek Bütün Mü?**, Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, (Ankara Üniversitesi), 2014, s. 121.

¹⁰ G. W. F. Hegel, **Seçme Parçalar**, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara 2011, s. 7.

¹¹ Walter Kaufmann, **İnsanı Anlamak I, Goethe, Kant, Hegel**, İdea Yayınları, İstanbul, 1995, s.4.

Görüngübilim işte bu gelişim aşamalarından bahseder ve hepsini diyalektik yoluyla açıklar.¹² Bilinç bu gelişim sürecinde kendini değil nesnenin dönüşümünü görmekte, ama sonunda, bu sürecin kendi gelişimi olduğunu, nesnelere tarihinin, dünya tarihinin, kendi tarihi olduğunu anladığı zaman, bu tarih, onun gözünde bir ispat, yani sonuçta açığa çıkan özne ve nesne özdeşliğinin ispatı değerine sahip olacaktır.¹³ Bilinç, tek başına var olamaz. Onun varlığını gerçekleştirmesi için bir diğer bilince ihtiyacı vardır. “Ben”in kendinden başka “Ben” ile ilişkisi kendinin bilincine ulaşmasına giden tek yoldur.

“Hegel, öz bilinci istek biçiminde ele alır ve onunla başlar. “Kendi” henüz dışsal nesne ile ilgilenmektedir, ama istek tutumunun ırsalı “kendi”nin nesneyi kendine güdümlü kılması, onu doyumuna aracı kılmaya, onu kendinin edinmeye ve giderek tüketmeye çabalamasıdır. Ve bu tutumu hiç kuşkusuz hem dirimli hem de dirimsiz şeyler açısından göstermek olanaklıdır. Ama “kendi” bir başka “kendi” ile karşı karşıya geldiği zaman, bu tutum çözümlür. Çünkü “Başka”nın bulunuşu Hegel’e göre öz-bilinç için özseldir. Gelişmiş öz-bilinç ancak “kendi” “kendiliği” kendisinde ve başkalarında tanıdığı zaman doğabilir. Öz-bilinç öyleyse gerçekten toplumsal bir biçim ya da bir biz-bilinç biçimini almalıdır-öz-bilinç düzleminde ayırmada- özdeşliğin tanınması. Ama bilincin bu evresinin eytişimsel evriminde gelişmiş öz-bilince hemen erişilemez.”¹⁴

Hegel’e göre insan bir öz-bilinçtir. İnsan yalnızca dış dünyayı ve öyle tanımlanmış olan varlığı açıklamaz, aynı zamanda, varlığı açıklayan varlığı yani kendisini de kavrar ve birincisine karşıt olarak konumladığı bu varlığa ben adını verir.¹⁵

Öz-bilincin isteği başkaları tarafından tanınma isteğidir. Bir başkası tarafından kabul görme insanın, insansal var oluşunun özünde vardır. Bu tanınma elbette karşılıklı olmalıdır. Ancak elbette ki bu tanınma ya da kabul görme, her iki tarafın da eşit olduğu bir tanınma değildir ve taraflardan birinin üstünlüğü ile sonuçlanır. Bu tanınma olayının gerçekleşmesi taraflardan ikisinin de hayatta olması gerekmektedir. Bu nedenle de hayatta kalma tanınma için elzemdir. Öz-bilinçler arası karşılıklı tanınma, kendini kabul ettirme ilişkisinin sonucu şüphesiz ki bir savaşla sonlanacaktır. “Öz-bilincin doğuşu kaçınılmaz olarak öz-bilinçler arası ilişkiden geçecek ve bu ilişkinin ilk biçimi, “kendini kabul ettirme uğruna savaş” olacaktır. Hegel’in ünlü köle-efendi diyalektiği, işte bu savaşın ve sonuçlarının diyalektiğidir.¹⁶

Özgür bir varlık olarak kendi varoluşunu ve tanınmasını sağlamak için

¹² Tülin Bumin, Hegel: **Bilinç problemi, Köle- Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi**, s. 97.

¹³ A.g.e., s. 97.

¹⁴ Fredrick Copleston, **Felsefe Tarihi**, Hegel, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2000, s. 33-34.

¹⁵ Tülin Bumin, **Hegel: Bilinç problemi, Köle- Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi**, s. 27.

¹⁶ A.g.e., s. 30.

öz-bilinç, bir başka öz-bilince kendini doğal varoluştan kurtulmuş olarak göstermek zorundadır. İki öz-bilinç birbirine karşı geldiği zaman her ikisi de kendisini diğerine mutlak bir şekilde kanıtlamak zorundadır. Başka bir öz-bilinç tarafından tanınma arzusunda olan efendi, hayatını kaybetme uğruna doğa ile olan savaşını kazanmış ve bununla beraber bilinip tanınmak için karşıtı olan öz-bilincin, yani kölenin hayatını bağışlamış ancak onun sadece özgürlüğünü elinden almış, onu kendinin kölesi yapmıştır. Öyle ise taraflardan biri başka bir öz-bilinç varlığı tarafından tanınmış, diğeri ise onun üstünlüğünü tanımış ve ona boyun eğmiştir. Köle, efendisini bağımlı bir varlık, efendi ise doğaya ve kölesine üstün gelerek kendi bağımsızlığını ilan etmiş bir varlık haline gelmiştir. Bu noktada köleliğe düşen öz-bilinç, yaşamı özgürlüğüne yeğ tutmuştur. Köle, bireysellikten yoksundur, kendisinin yerine bir başka kendiyi sahiptir. Efendisi için bireysel Ben'ini kaybetmiştir. Efendi de köleye ortadan kalmış gözüyle bakar. Efendinin kendi bireysel istenci ise varlığını korumaktadır.¹⁷ Efendinin buyruğu altında çalışan köle, zamanla kendini özgürleştirme fikrine sahip olacaktır. Köle çalışarak doğayı değiştirir ve böylece ilerleme gösterir. Hem doğaya hem de efendiye egemen olması söz konusudur. Nerede bir çalışma var ise orada bir değişme, ilerleme ve tarihsel evrim vardır. Köle çalışarak yalnızca doğayı değiştirmez, o emeğiyle hem doğayı hem de kendini değiştirir. Kendini geliştiren köle çalışarak edindiği özgürlük fikrini somut hale getirmek ister. Ve böylece köle ve efendi ayrımı sona erecektir. Öyle ise tarih, ilerleme ve değişme içerisindeki kölenin tarihidir.

Hegel sistemini bu şekilde bir tarih içerisinde anlatırken birbiri ile diyalektik¹⁸ bir bağlantı içinde olan üç varlık alanından ve bu alanları ele alan üç bilimden söz eder. Bunlar Öznel Tin (Kendinde Tin) - Mantık, Nesnel Tin (Doğa)-Doğa Felsefesi, Mutlak Tin (Kendisi için Tin)- Tin Felsefesidir.¹⁹ Mantık ideayı kendinde var olduğu gibi ele alır-ki bu tezdır-, Doğa felsefesi ideayı, kendi olmayan, başkalık olarak ele alır-antitez-, Tin felsefesi ise idea ve doğanın birliği yani sentezidir.

“Mantık, katkısız aklı, kategoriler sistemini –dünyanın ilk sebebi dediğimiz şeyi- ele alır. İkinci ve üçüncü kısımlar, doğa ve tin, edimli dünya ile ilgilidir. Doğa, mekân ve zamanı, organik olmayan maddeyi, bitkilerle hayvanları ele alır. Tin, edimli

¹⁷ G. W. F. Hegel, **Seçme Parçalar**, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara 2011, s. 228-229.

¹⁸ “‘Varlık’, Thesis (tez), ‘Yokluk ya da Hiçlik’, Antithesis (antitez), ‘Oluş’ise Synthesis’dır (sentez). Diyalektik süreç içinde, karşısav, savı yadsır; savların birleşimi ise, bu yadsımayı yadsır. Burada ilişki, yadsımanın yadsıması olarak ifade edilir. Yadsıma, nesnesinin yok edilmesini, ortadan kaldırılmasını değil, geliştirmesini amaçlar.” (Nejat Bozkurt, **Hegel**, Say Yayınları, İstanbul, 2005, s.41)

¹⁹ Bedia Akarsu, **Çağdaş Felsefe: Kant’tan günümüze Felsefe Akımları**, Ankara, İnkılâp Yayınları, 1994, s. 74 -75.

var olan dünyanın bir parçasını meydana getiren insanın rubudur."²⁰

Hegel'in bütün sistemi-mantık ve doğa felsefesi içinde olmak üzere bir tin felsefesidir. Ama mantıkta tin, gerçek var oluşa sahip olmayan soyut bir öz olarak kendini gösterir, saf idenin bilimidir, düşüncenin soyut ögesindeki idenin bilimidir.²¹ Doğa felsefesinde ise dışsal formu içinde ortaya çıkarken, tin felsefesinde, artık ne var oluşa yabancı bir öz ne de yabancı bir var oluş değil, gerçek var olan bir tin söz konusudur. Bu alan artık en geniş anlamıyla insan fenomenleri alanı ya da kültürdür. Ayrıca tin felsefesinde bu kültür yalnızca özü bakımında değil, aynı zamanda gelişimi bakımından da, yani tarih olarak incelenmektedir.²²

Hegel'in tin'i öznel, nesnel ve mutlak tin olmak üzere üçe ayırdığını görmekteyiz. Öznel tinin tarihi, istek, bencillik, alışkanlık ve anlık gibi düşünce kısıplarıyla doğadan ayrılma çabalarının çeşitli dönemlerinden oluşan bir tarihe sahiptir. Nesnel tinin dünyası ise, insanın kendi doğasının dışında içinde kendini tanıyabileceği bir doğa olarak nesnelleştiği bir dünyadır, ahlaksal, toplumsal ve politik kurallarının hepsi bu dünyaya dâhildir.

Öznel tin ve nesnel tin, birbirlerini sınırlayan iki karşıt uçtur. Onların sınırlı olması bitimli olduklarını gösterir. Ancak tin bitimsiz olmalıdır ve bu da mutlak demektir. Tin mutlağa ulaşmak için öznelliği ve nesnelliği sentezlemelidir. Aynı anda hem özne hem de nesne olmalıdır. Öznellik bir insanın zihnindedir, ancak bu öznel bir bilinçlilik olmalıdır. Ama bilinçlilik, bir nesneye ait bilinçliliktir. Öyle ise Mutlak tin hakkında şöyle bir söylemde bulunabiliriz: bir nesnenin bilincinde olan tin, gene aynı tinin kendisidir. Mutlak tin, ruhun kendini düşünmesidir.

Hegel'in İnsan Anlayışı

Her şeyin yerli yerine oturduğu Hegel sisteminden insan kavramını çekip almak kolay olmamıştır. Bu sebeple Hegel'in felsefesine değinmeye çalıştık. Bu mükemmel sistem filozofu üçlü diyalektik yapısını felsefesinin yöntemi olarak belirlemiştir. Tin anlayışında olsun, devlet yapılanmasında olsun Hegel okurken her şeyde bu üçlüyü görmek gerekmektedir. İşte bu yapıda insan ayrıcalıklı bir konuma yerleştirilmiş. Bu ayrıcalığı da antik çağlardan beri süregelen tanımının da barındırdığı gibi düşünen canlı olmasından gelmektedir. Bu insan bu ayrıcalıklı konumu sayesinde Hegel sisteminin bel kemiğini oluşturmaktadır.

İnsan düşünen yani akıl sahibi bir varlık olması sebebiyle bilgilere erişmeye muktedirdir. Hatta ona göre akıl yoluyla erişilmeyen bilgi gerçek bilgi değil-

²⁰ Stace, W.T, **Hegel Üstüne**, s. 186.

²¹ G. W. F. Hegel, **Bütün Yapıtları, Seçmeler 1**, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 105.

²² Tülin Bumin, **Hegel: Bilinç problemi, Köle- Efendi Diyalektiği**, Praksis Felsefesi, s. 142.

en insan da prestijini doğal verilmişliğiyle kazanmaktadır.²³ Bu düşünsel varlığın kendini bilmesi için başka Benlerle karşılaşması gerektiğini söylemiştik. Bu başka Benlerle karşılaşma süreci Hegel'e göre yine bütünlükçü bir şekilde tümüyle ele alınıp incelenmesi gereken bir süreçtir.

*Bir şahıs olarak ben kendim dolaysız bir bireyim, yani –Ben'i daba belirli bir biçimde tanımlayacak olursak– ben, her şeyden önce, benim dış varlığımı oluşturan, bölünmez, muhtevaca evrensel ve gelecek her türlü belirlenmiş varlık tarzımın gerçek imkânı olan bu organik beden içinde yaşayan'ım.*²⁴

İnsan kavramı, insanın tarihin döngüsel sürecinde kendi varoluşunu ortaya koymak için nesnelere ilişkiye girip sonuçta yine kendine yönelmesi bakımından incelenmesi gereken bir kavramdır. *Bu ilişkilerinde dış dünyayla ve bir ötekiyle birleşen vir varlık olarak gerçekleşmektedir; bir yandan özneyle, yani kendisiyle, öte yandan da nesneyle, yani ona olan dışsal her bir şeyle.*²⁵

Hegel sisteminde bütünlükçü yapı içerisinde insan kavramı ilerlemeci bir tarih anlayışını imlemektedir. Nitekim tarih denilen şeyi meydana getiren insanın yapıp etmeleridir. İnsan bu özelliğiyle hem tarihi hem de kendi tarihini meydana getirmektedir. İnsan bir yapı ustası işlevi görmektedir. Bu tarihsel yapının hem malzemesi hem yapı ustası hem de mimarı olmaktan da ziyade aynı zamanda bu yapının kendisi için bulunduğu varlıktır da.²⁶ Tarih gelişigüzel bir bütün değildir. Döngüsellik içerisinde tinin kendine tekrar döndüğü kendisini diyalektik olarak açıklama fırsatı bulduğu bir süreçtir. İnsanın bilinçli olarak inşa ettiği bu yapı aslında Geist'in kendini gerçekleştirmesi için gerekli olan tinsel dünyanın da meydana gelmesini sağlar. Bundan dolayı tarih anlamlı bir yapının inşasıdır.²⁷

Hegel öncesi felsefe insanı bilinçli bir varlık olarak ele almıştır; burada insan kendinin bilincini edinir. Ancak bu sistemler insanı doğal ve toplumsal dünyadan yalıtılmış yani kendi içine kapanık tikel insan olarak ortaya koyar. Buna karşılık Tanrıbilim, insan varoluşunun tümel yanını gösterir. Hegel ise, Hegel öncesindeki gibi bir felsefe yaratmamıştır ve onun felsefesi bir Tanrıbilim de değildir. Çünkü onun felsefesi, ne düşünsel ya da somut anlamda doğal ve toplumsal gerçeklikten ve eylemden ayrılmış bir tin kavramına dayanmamış ne de Tanrıbilimin gerçek ve somut bir tinden söz etmesine rağmen bu tini insanın ve dünyanın dışına koymamıştır. Hegel'in felsefesi, tarihin sonunda kendini gerçekleştirmiş olan insanı, doğal ve toplumsal gerçeklikten ayırmadan dinsel ve tanrıbilimsel evrimi olduğu kadar, felsefi evrimini de tamamlayan ve ortadan kaldıran mutlak bilmedir. Bu

²³ Ali Taşkın, Metin Becermen, a.g.e., s. 344.

²⁴ Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2004, s. 66.

²⁵ Şahin Yenişehirlioğlu, **Birey, Toplum, Devlet İlişkileri**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 77.

²⁶ Alexandre Kojève, **Hegel Felsefesine Giriş**, s. 36.

²⁷ Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 841.

mutlak bilme, bilimden başka bir şey değildir.²⁸

“Mutlak bilme, bu dünyayı açığa vurmak, dünyayı açıklamaktır, yani varlığı, zamansal mekânsal var oluşunun tamamlanmış (sonuna ulaşmış) bütünselliği içinde açığa vurmaktır. Ve mutlak Bilme –öznel olarak–, Hegel adında bir insan, içinde yaşadığı dünyayı kavradığı ve bu dünyada yaşayan ve bu dünyayı kavrayan olarak kendini kavradığı için gerçekleşebilir hale gelmiştir.”²⁹

Dış dünya bilinci olmadan insan var oluşundan bahsedilemez ancak felsefi var oluş haline gelen gerçek insansal var oluşun mümkün olabilmesi için kendinin bilincinin de var olması gerekir. Kendinin bilincine varmanın ilk ayağını oluşturan şeyin başka bir şey karşısında kendi varlığını kurmak olduğunu görmüştük. Hatta bu durum bir köle-efendi diyalektiğine götürmüştü bizi. İşte Hegel bu köle-efendi arasındaki ilişkiyi insan ve Tanrı arasındaki ilişkide de görmektedir. İnsanın hakiki varlığı eylemdir. Dindar insan, ölüm korkusundan ötürü Tanrının kölesi haline geldiğinden, dilediğince eylemde bulunamaz. O, mutlak efendisine boyun eğmiştir ve kendi özgürlüğünü böylece kısıtlamıştır. Elbette dindar insan da bir eylemde bulunur ancak bu eyleminin amacı kendini özgürleştirmek değildir. O, öteki dünyadaki mutluluğunu ve özgürlüğünü garanti altına alabilmek için, Tanrının buyruklarına göre hareket eder. Köle durumundaki insan, öte dünyadaki mutluluğunu kendi eylemlerinden değil, Tanrısal inayetten bekler. Bu durumun farkında olan insan, eyleminin etkisizliğini bildiği için bu dünyada mutsuzluğa mahkûmdur.

Mutsuz bilince sahip olan bu insanın içinde bulunduğu durumdan kurtulması için, öncelikle öte dünya fikrini bir yana bırakması gerekmektedir. İnsan bir eylem varlığıdır demiştik, işte tam da bu nedenle insan, hakiki ve benzersiz varlığını bu dünyada özgürleştirebileceğini ve kendinin bilincine eylemiyle varacağını kabullenmelidir. Yaşanmışlıklarının, doğumunun, ölümünün ve dünyadaki etkin var oluşunun dışında bir hiç olduğunu anlamalıdır. Ve sonunda insan bunu anlayarak, mutsuz bilinçte doruğuna ulaşan kendinin bilincinin insanı olmaktan çıkıp, dini olmayan akıl insanı haline gelmiştir.³⁰

“Hegel, Hıristiyanlığın kökenini ve temelini, köle tarafından keşfedilen ve çok-tanrıçı efendilerin dünyasında bilinmeyen bireysellik fikrinde buluyor. Bireysellik, tikel ile tümelin bir sentezidir; yani, bir tikel varlıkta ve varlıkla kendini gerçekleştiren mutlak veya tümel değerdir ve burada söz konusu olan, tikel varlığın tikel olarak, mutlak bir değer elde etmesi, yani tümel olarak bilinip-tanınmasıdır. Sadece bu sentez, insansal var oluş olarak kendini gerçekleştiren insana kesin doyumunu sağlayabilir ve

²⁸ Alexandre Kojève, **Hegel Felsefesine Giriş**, çev., Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, 2001, İstanbul, s. 31.

²⁹ Alexandre Kojève, **Hegel Felsefesine Giriş**, s. 38.

³⁰ Alexandre Kojève, **Hegel Felsefesine Giriş**, s. 21.

bir öte dünyaya kaçıışı yararsız ve olanaksız kılar ve nitekim mücadele ve çalışmanın olumsuzlayıcı çabasının, gerçek ve yeni bir dünya yaratan bu çabanın ürünü olan aşmayı da, yani verilmiş dünyanın her türlü gerçek aşılmasını da yararsız ve olanaksız kılar. Demek ki, bireyselliği gerçekleştiren insan, tarihsel evrimi tamamlar ve sonuna ulaştırır."³¹

İnsanlık tarihi mücadeleden ibarettir. İlk mücadele ile birlikte insan doğmuş ve tarih başlamıştır. İnsan ya efendidir ya da köledir. İşte bu ikiliğin olduğu yerde gerçek insan vardır. Evrensel tarih, insanın yapıp etmelerinin, diğer insanlarla ve doğayla olan etkileşimlerinin, efendi ile kölenin etkileşiminin tarihidir. Efendi ve köle arasındaki bu fark ortadan kalktığında tarih sona erecektir. Peki, efendi ve kölenin ortadan kalkması nasıl mümkün olacaktır?

Hegel, efendinin hakikati köledir demiştir. Öyle ise köleyi ele alalım. İnsan hayatını kaybetmekten korktuğu için köle olur. Bu korkudan dolayı, doğa karşısındaki ve egemen olan efendi karşısındaki bağımlılığını kabul etmiş olur. Köle, efendi karşısındaki mağlubiyetini çalışmayla tersine çevirir. Çalışmanın sağladığı avantaj sadece bununla kalmaz, özgürlüğün ve özgürleşmenin de yolunu açar. "Efendinin mücadelede hayatını tehlikeye atarak ulaştığı sonuca çalışmaya ulaşan köle, varoluşun verilmiş ve doğal koşullarına bağımlı değildir artık. Kendi bilincinde olarak kendisi hakkındaki fikrinden hareket ederek bu koşulları değişikliğe uğratar. Köle böylece gerçeğin bilincine varır, özgürlüğünün ve özerkliğinin bilincini edinir."³² Çalışma tarafından gerçekleştirilmiş özgürlüğün soyut fikrini oluşturur. Gördüğümüz gibi köle kendini zihinsel olarak özgürleştirir. Özgürlük fikrine sahip olsa da eylemlerinde özgür olmayan köle, var oluşunun toplumsal koşullarını dönüşüme uğratmaya, kısacası tarihsel bir ilerleme gerçekleştirmeye yönlendirilmiştir. Bu ilerleme, efendinin sahip olmadığı ve olmayacağı bir anlama sahiptir. Efendinin özgürlüğü bilinip-tanınmıştır ancak, bir köle olarak bilinip-tanınmış olması bu özgürlüğünün yetersiz olduğunu gösterir. Buna rağmen, kölenin özgürlüğü kendisinden başka hiç kimse tarafından bilinip-tanınmış olmasa da köle, kendini gerçekleştirebilir. Çalışan insan, verilmiş doğayı dönüşüme uğratar. Çalışmanın olduğu yerde değişim, ilerleme ve tarihsel bir evrim vardır.³³

Köle çalışmayla kendi özgürlüğünün düşüncesini zihninde taşır ancak bunu henüz eyleme dökemez. Çünkü bundan önce belirli aşamalardan geçmesi gerekir. Stoacılık, Şüphencilik ve Hıristiyanlık aşamalarında geçtikten sonra ölüm korkusunu ve öte dünya fikrini bir kenara bırakarak kendini özgür kılar ve bu da ancak devletin oluşmasıyla ve özgürlüğünü kazanan köle ile prestijini kaybeden

³¹ Alexandre Kojeve, a.g.e., s. 26.

³² Alexandre Kojeve, a.g.e., s. 55.

³³ Alexandre Kojeve, **Hegel Felsefesine Giriş**, s. 57.

efendinin senteziyle yurttaşın ortaya çıkmasıyla özgürlük düşüncesi tamamen gerçekleşmiş olur. Çalışmayla üretim yapan köle ya da artık devletten bahsettiğimize göre birey tek başına toplumun tüm isteklerini yerine getiremeyeceği için yalnızca kendi çalışmaz, diğerleriyle işbölümü yapar. Böylece bir toplum fikri oluşmuş olur. Bu toplu yaşama ve çalışma sayesinde elbette ki "hak" kavramına ihtiyaç doğacaktır.

Hegel'e göre tekil ancak tümelle özdeşleştikçe özgürleşecektir. Bireyler, bir yandan kendi gereksinimlerini karşılamak, isteklerini gerçekleştirmek için bu ilkeye, bu ilkedен yola çıkarak yapılan düzenlemelere uygun eylemde bulunurken, öte yandan, bu eylemleri aracılığıyla tümel bir yapının gerçekleşmesini de sağlarlar.³⁴

Bireyin özgürlüğü devletin oluşturduğu yasalara uyarak mümkün olur. Devletin oluşturduğu yasalarla ortaya çıkan ahlaksal hayata dair bu belirlemeler, birey için bağlayıcı ödevlerdir. Bu ödevler sayesinde birey tikel özgürlüğünü gerçekleştirebilir.³⁵

*"Devlet, insanların yaşamına kısıtlamalar getiren bir insan toplaması değildir, yani her bireye kendi özgürlüğünü içinde gerçekleştirebileceği küçük özgürlük alanları bırakan bir sınırlama ve kısıtlama aracı değildir. Bilakis, devlet, tek tek bireylere, egemen olduğu alan üzerinde tam bir özgürlük sunar: onun yasaları, bu alan üzerinde yaşayan insanların bütün gereksinim ve isteklerini nasıl karşılayacaklarının meşru yollarını gösterir. Burada kısıtlanan, tek tek bireylerin öznel gereksinimleriyle ilgili olan, canını istediği gibi davranma özgürlüğüdür. Kendi öznel isteğini gerçekleştirmeye çalışan, bu nedenle de kendisinin engellenmemesini isteyen kişi, aslında, tüm bir toplumu kendisi için araç olarak gören, onların çalışması ve emeğini kendi çıkarına kullanmak isteyen kişidir. Hegel'e göre devlette kısıtlanan ve kısıtlanması gereken özgürlük anlayışı budur."*³⁶

Bireyin zihnindeki soyut özgürlük fikri, devlette somut özgürlüğe ulaşır. Bu özgürlüğün güvencesi devletin yasalarıdır ki bu yasaların en temel ve en genel olanı anayasadır. Yasalar halk tını sayesinde oluşur, anayasa da bu halk tınınin ifade bulduğu yasalar toplamıdır.

*"Bir devletin egemen olduğu mekân üzerinde gerçekleştireceği yapı olan anayasa, içeriğini, belirli bir halktan alır. Bu halkın dünyada gerçekleştirmek istediği ilke ve amaçları içinde barındırır. Bu yüzdendir ki, anayasanın türü ya da içeriği, düşünüp karar verilerek yapılacak özgür bir seçime bırakılmaz: o halk tınıni yansıtır."*³⁷

³⁴ Hegel, **Tarihte Akıl**, çev. Önay Sözer, s. 82.

³⁵ A.g.e., s. 36.

³⁶ Hegel, **Tarihte Akıl**, çev. Önay Sözer, s. 110.

³⁷ A.g.e., s. 41.

Halk tını, bir halkın eylem ve düşüncelerinin bütünüdür demiştik. Halk kendinin bilincine varmak için hedeflediği ilkeyi dünyada gerçekleştirmeye çalışır. Ancak eğer bu halk amacına ulaşırsa artık hedeflenen ilkenin bir anlamı kalmayacaktır. Ve halk başka bir isteğe yönelecektir. İşte bu nedenle de tarihsel süreçte halkların tinlerinin değiştiğini görürüz.

Sonuç

Hegel'in içinde bulunduğu yüzyıl tam anlamıyla bir tarih yüzyılıdır. Kant ile başlayan ve Hegel ile son bulduğu kabul edilen Alman İdealizmi'nin içerisinde yer alan düşünürlerin görüşlerinin de bu noktada etkisi vardır. Tarih bilincinin geliştiği bu yüzyılda Hegel de felsefesini insanlık tarihi üzerine kurmuştur. İnsanın(bireyin) kendini gerçekleştirme yolundaki aşamalarına yer verdik. Bu aşamalar insanlık tarihinin gelişimini gösterir. Öyleyse diyebiliriz ki tarihin esas konusu bir öz-bilinç varlığı olan insandır.

Öz-bilinç varlığı olarak insan kendinin bilincine tam anlamıyla ulaşmayı amaçlar. Yaşamdan tatmin için bu gerekli bir durumdur. Sürekli bir devinim içerisinde değişmesinin ve gelişmesinin sebebi de budur. Eğer tamlığa ulaşabilirse insanın tarihi son bulur çünkü mükemmelliğe kavuşmuş olacaktır. Kendini tamamlayıp kendinin bilincine tam anlamıyla erişen insan bilgelik seviyesine de ulaşmış olacaktır. Bilge insanı, mutlak bilgiye ulaştıran da felsefedir. Kendinin bilincine tam anlamıyla varan insan sonlu ve ölümlü olduğunun da farkındadır. İnsanın bu kendinin bilincine varma yolundaki ilk aşaması da ölüm korkusudur. "Bilge insana dönüşen insan, ölümlü olduğunu bilerek, ölüm fikrini kabul ederek, kendisinin ötesinde hiçbir şey olmayan mutlak tin olduğunun farkına varır ve bilge insanın "tikellik"inin sahip olduğu şey, tam da bu mutlak ya da "evrensel" değerdir." Hegel'in amacının felsefeyi bilim düzeyine yükseltmek olduğuna değinmiştik. Onun esas amacı tüm bilimlerin üzerinde bilginin bilimi olan felsefeyi edimsel bilgi haline getirmektir. Kendinin bilincinin bilgisine varmak yoluyla bu amaca ulaşabilirdi. İşte tam da bu nedenle Hegel felsefesinin merkezine insanı koymuştur.

İnsanın tüm yapıp etmelerini içeren evrensel tarih, insanlık tarihidir demiştik. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki tüm felsefe tarihine ve genel olarak tarihe damgasını vuran tek kavram insandır. İnsanın hakikat olmasının nedeni de budur. İnsan, tek başına var olamaz. Onun kendini gerçekleştirmesi için diğerleriyle bir arada yaşamayı başarması gerekmektedir. İnsan yaşadığı toplum ve tarihin içinde var olur. İnsan, bütün bilginin, tarihin, sanatın, bilimin yaratıcısıdır. Tüm bunların bilgisine vakıf olabilmek için öncelikle kendi kendisinin eylemlerini değerlendirmesi gerekmektedir. Bu evrendeki yerini, mahiyetini, neleri yapıp, neleri yapamayacağını, amaçlarının ne olduğunu keşfetmesi gerekir. Bu nedenle insan öncelikle kendine yönelmelidir. Hegel, tüm bunları bilerek bilginin bilimine ulaş-

mak için ilk olarak insanı anlamanın, onu tanımanın, mahiyetini bilmenin gerekli olduğunu görmüştür. İşte bu nedenle öncelikle öz-bilinç varlığı olan insanın gelişimini açıklamak gerekmektedir. Ki bu onun felsefesinin özünü oluşturacaktır. Daha önce değindiğimiz gibi birey kavramı Hegel'in felsefesinde önemlidir. Tikelin gelişimi tarihsel bir süreç gerektirir. Bu sürecin başlangıcında birey öznel-er arası bir alana yönlendirilir. Bu ilk süreçteki esas kavram "tanınma" dır. Birey, bir diğeri tarafından tanınmak için karşısındakiyle mücadeleye girer. Bireyin kendinin bilincine doğru ilerleyen mücadele bu noktada başlar. Bu mücadele sonucunda taraflardan biri kendi hayatını kaybetme uğruna doğayla ve karşısındakiyle mücadeleye girip "efendi" olurken, bir diğeri mağlubiyetini kabul edip "köle" olur. Her ne kadar bu noktada köle mağlup gibi görünse de mücadelenin sonunda galip çıkan efendi değil köle olur. İnsanın yegâne temeli onun eylemleridir, insanı insan yapan özelliği onun üretimidir. İlk başlarda yenik gözüken köle, efendisinin buyruklarıyla çalışmaya başlar bu yolla nesnelere ve doğayı dönüştürür. Onun üretimi, özgürlüğünü yansıtır. Artık doğaya mahkûm değildir. Kendi emeğiyle onu değiştirip, dönüştürebilir. Bu noktada köle artık doğa karşısında özgürleşmiş demektir. Bu sürecin sonunda köle ve efendi buldukları durumun dışına çıkmışlardır ve ikisinin senteziyle "yurttaş" kavramı ortaya çıkar. Yurttaş, yani birey diğer bireylerle iletişim kurarak toplumu meydana getirir. Oluşan bu toplum kendi özgürlüklerini ve haklarını kontrol altında tutmak için tek tek bireylerden daha üstün bir mekanizmayı devleti oluştururlar. Böylece insan kendi yerini toplumda ve devlette bulmuş olur. Gördüğümüz ve daha önceki sayfalarda değindiğimiz gibi Hegel, insan felsefesinden yola çıkıp siyaset felsefesine, ahlak felsefesine ulaşmıştır. Bu da onun felsefesinin bütünselliğinin özelliğidir. "Hegel'in bütünlü-ici (holistik) felsefe dizgesi onun farklı disiplinleri kaynaştırmasında da görülür. Onu okurken kimse felsefenin çeşitli dallarının ilk elde kendine özgümlüklerinin ve otonomilerinin bulunduğunu görmemezlik edemez; bunu ontolojik veya başka bakımdan zorunlu olmayan ve verimsiz olarak da görmez. Hegel'in anlayışına göre örnekle metafizik, epistemoloji ve mantıkla bağlantı içinde incelenmelidir. Hegel'in bu holistik (bütüncü) yaklaşımını benimsemesek bile, onun bir arada yürüttüğü yalınlaştırma, özelleştirme ve bütünleştirme süreçlerinden; çözümleme ve birleştirme yöntemlerinden yararlanabileceğimiz kuşku götürmez."Hegel sonrası bütün felsefe tarihinde filozoflar ya Hegel yanlısı olup onun fikirlerinden etkilenmişler ya da Hegel'i eleştirerek kendi felsefelerini kurmuşlardır. Hegel'in bugün bile birçok felsefi görüşe temel olması hem bizim hem de diğer filozoflar için onu özel kılmıştır.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia, **Çağdaş Felsefe: Kant'tan günümüze Felsefe Akımları**, İnkılâp Yayınları, Ankara, 1994.

Akarsu, Bedia, **Dil- Kültür Bağlantısı**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998.

Bozkurt, Nejat, **Hegel**, Say Yayınları, İstanbul, 2005.

Bumin, Tülin, **Hegel: Bilinç Problemi, Köle- Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

Cevizci, Ahmet, **Felsefe Tarihi**, Say Yayınları, Ankara, 2014.

Copleston, Fredrick, **Felsefe Tarihi: Hegel**, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2000.

George Wilhelm Friedrich Hegel, **Bütün Yapıtları, Seçmeler 1**, Çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara, 1976.

George Wilhelm Friedrich Hegel, **Seçme Parçalar**, Çev.: Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara, 2011.

George Wilhelm Friedrich Hegel, **Tarihte Akıl**, Çev. Önay Sözer, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2014.

George Wilhelm Friedrich Hegel, **Tinin Görüngübilimi**, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1986.

Göçmen, Doğan, **Hegel'in Felsefe Kavramı Üzerine Kısa Bir Deneme**, Monokl Dergisi Mas Matbaacılık, İstanbul, 2008.

Gökalp, Nurten, **İnsan Felsefesi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2014.

Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Çev.: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2004.

Kaufmann, Walter, **İnsanı Anlamak I, Goethe, Kant, Hegel**, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 2014.

Kojeve, Alexandre, **Hegel Felsefesine Giriş**, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Stace, W.T., **Hegel Üstüne**, Çev.: Murat Belge, Birikim Yayıncılık, İstanbul.

Şenyurt, Emine Yasemin, **Hegel Ve Derrida Tartışması: Gerçek Bütün Mü?**, Ethos: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, (Ankara Üniversitesi), 2014.

Taşkın, Ali – Becermen, Metin, **Felsefe Tarihi II**, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2013.

Yenişehirlioğlu, Şahin, **Birey, Toplum, Devlet İlişkileri**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.